

Sporadiska lämningar från tidig- modern tid i Arbogas stadslager

L2004:3307
Skeppargränd, Olofsgatan och Östra Hamngatan
Arboga stad socken
Arboga kommun
Västmanlands län
Västmanland
Tobias Vinoy

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

---

*Översiktskarta över Sverige med
Västmanlands län markerat i rött.*

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:30
Lst dnr 431-1881-2022

Författare	Tobias Vinoy
Kvalitetsgranskning	Erica Strengbom
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Skeppargränd sedd från schakt 21 i gatans norra del. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:30

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Sporadiska lämningar från tidig- modern tid i Arbogas stadslager

L2004:3307

Skeppargränd, Olofsgatan och Östra Hamngatan

Arboga stad socken

Arboga kommun

Västmanlands län

Västmanland

Tobias Vinoy

Lst dnr 431-1881-2022

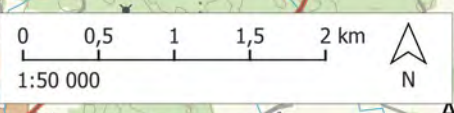
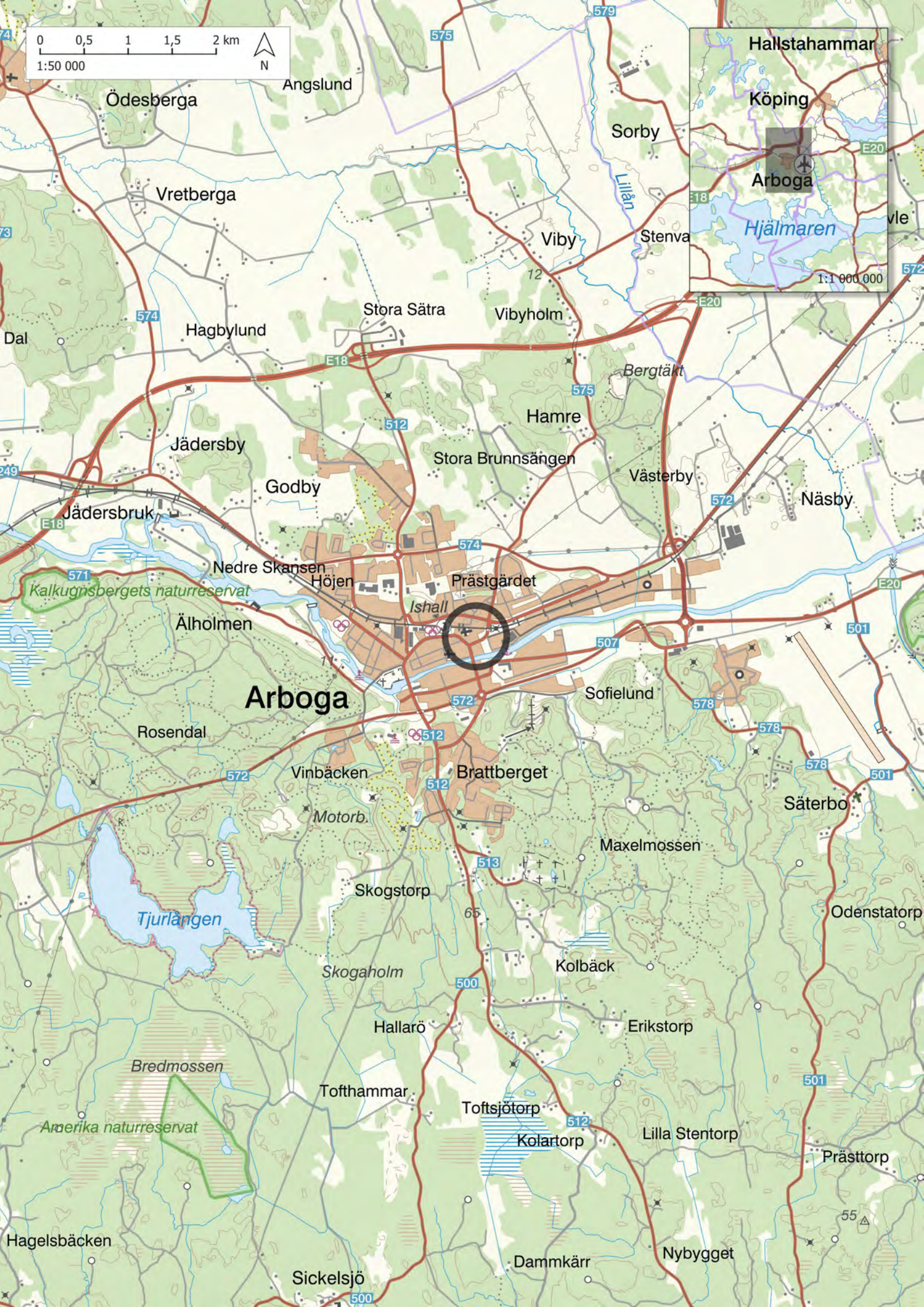

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Tidigare arkeologiska insatser	7
Syfte och målgrupper.....	8
Metod och genomförande.....	8
Resultat och tolkning.....	9
Schakten.....	9
De arkeologiska objekten	10
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Referenser	15
Förteckning över figurer	16
Förteckning över bilagor	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell .....</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell .....</i>	<i>18</i>

Arboga

Ödesberga

Vretberga

Hagbylund

Jädersby

Jädersbruk

Nedre Skansen

Älholmen

Rosendal

Vinbäcken

Motorb.

Skogstorp

Skogaholm

Hallarö

Toftthammar

Hagelsbäcken

Sickelsjö

Angslund

Sorby

Viby

Stora Sättra

Vibyholm

Hamre

Stora Brunnsängen

Godby

Västerby

Prästgårdet

Ishall

Sofielund

Brattberget

Maxelmossen

Kolbäck

Erikstorp

Toftstorp

Kolartorp

Lilla Stentorp

Prästtorp

Dammkärr

Nybygget

Hallstahammar

Köping

Arboga

Hjälmaren

Näsby

Säterbo

Odenstorp

55

SAMMANFATTANDE INLEDNING

Arkeologgruppen har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsovervakning i Arboga stadslager (L2004:3307). Markarbetena syftade till relining av spillvattenledningar i Skeppargränd, Olofsgatan och Östra Hamngatan. Delar av arbetena utfördes i redan schaktade ytor, vilket begränsade de arkeologiska resultaten. I två av schakten påträffades stråk av stadslagret och bebyggelse med tillhörande syllstenar. Vid syllstensraden hittades röd gods, kritpipsdelar med mera av 1600- till 1700-talskaraktär.

Undersökningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län som fattades 17 juni 2022 (dnr 431-1881-2022). Kostnadsansvar bars av Arboga Vatten och Avlopp AB.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

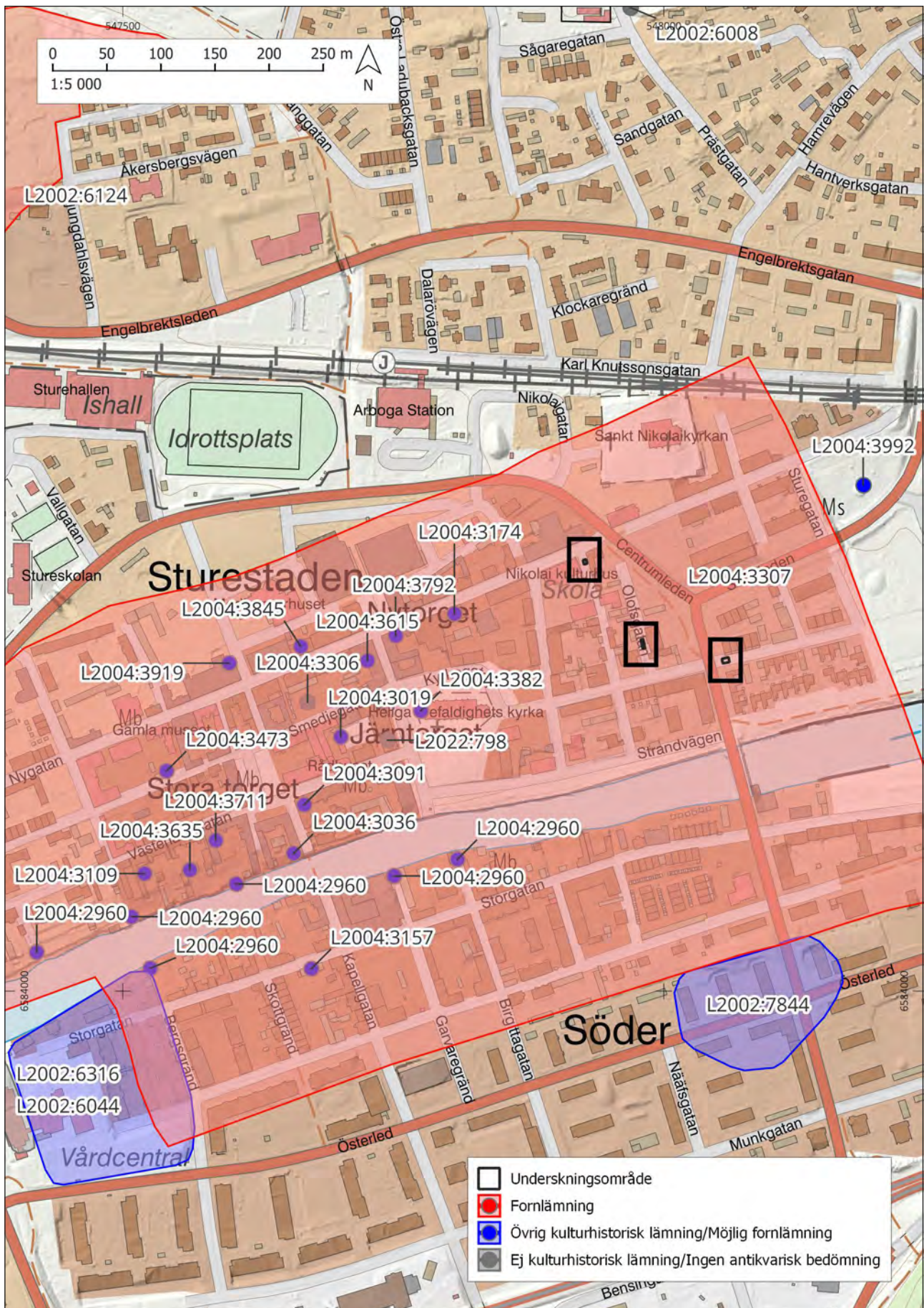
Förestående text som kort behandlar kunskapsläget och Arbogas kulturmiljö är i stora delar hämtade ur Strengbom 2017 och 2023 och där anförd litteratur. Undersökningsområdet var uppdelat på tre mindre ytor belägna i östra delen av Arboga stads stadslager.

Första skriftliga omnämmandet av Arboga är från år 1286, då som Arbugae. Namnet betyder åbåge eller åkrök. St Nicolai kyrka är sannolikt en av de äldsta byggnaderna. Kyrkan uppfördes i slutet av 1100-talet eller det tidiga 1200-talet. När staden fick sina privilegier är inte känt, men det bör ha varit under andra halvan av 1200-talet. År 1285 grundade franciskanerorden ett kloster i staden. Stadens äldsta sigill är från år 1330, vilket tyder på att staden då var fullt utvecklad. Från medeltiden fram till tidig modern tid hade staden en viktig roll som handels- och omlastningsplats för den järnmalm som fraktades från Bergslagen till Stockholm.

Arboga har till skillnad från många andra städer inte genomgått någon reglering av stadsplanen och stadens utformning antas vara av medeltida ursprung. Arboga har även ett flertal välbevarade medeltida byggnader och källare. Det medeltida staden var begränsad av två diken som löpte i nordsydlig riktning. I väster fanns Klossputten och i öster Skoldiket. Under 1500–1600-talen kom staden att växa utanför dessa begränsningar.

De aktuella undersökningsområdena fanns samtliga öster den medeltida stadens östra gräns (se figur 3). Närområdet till schakten har varit föremål för mycket stora omformningar då Centrumleden och Stureleden anlades på 1970-talet. Lejonparten av kvarteret Dragaren försvann då i processen. I figur 3 har dagens vägnät med tillhörande cykelväg och grönområden digitaliserats och visar hur de moderna kommunikationslederna skär genom stadens ursprungliga kvartersindelning. Möjligen kan även anläggandet av Arboga Nya

Figur 1 (föregående sida). Översiktskarta med platsen för schaktningsovervakningen markerad med grå cirkel. Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.

Figur 2. Centrala delarna av Arboga med lämningar ur Kulturmiljöregistret (KMR). Undersökningsområdena är markerade med svart rektangel. Skala 1:5 000.

Figur 3. Utsnitt av karta över Arboga från år 1751 (LMS T3-1:14) med dagens vägnät digitaliserat. De tre schakten är markerade i svart. I skala 1:2 500.

Kraftverk med tillhörande damm och bro påverkat områdets kulturlager och potentiella arkeologi (Oldén 2000). I såväl kartan från 1660-talet (LMS T3-1:2) som den från år 1751 (LMS T3-1:14) återfinns schakt 23 precis i den norra tomtgränsen som vetter mot Östra Hamngatan.

Tidigare arkeologiska insatser

Norr om Arbogaån har ett flertal arkeologiska insatser utförts, mestadels i form av schaktningsövervakningar. Nedan redovisas endast undersökningar med arkeologiska resultat som gjorts i närheten av de aktuella schakten. Ytterligare en undersökning redovisas då den utfördes i samma korsning som ett av schakten.

Beläget drygt 50 meter väster om Skeppargränd gjordes år 2014 en förundersökning inom kvarteret Groggården. Resultaten från förundersökningen påvisade hushållsnära köksodling, men indikerade även att det funits en storskalig odling på ytan. Resultaten stödjer hypotesen om att området öster om Skoldiket tagits i bruk för bebyggelse i 1500-talets slut eller tidigt 1600-tal (Nordström, 2015). Två schaktningsövervakningar inom samma kvarter har

utförts. Vid undersökningarna påträffades två hus och en kavelbro från tidigmodern tid (Spjuth 2022, 2023). Dateringarna från schaktningsövervakningarna stämde väl in med de resultat som förundersökningen från år 2014 gav.

I det nordvästra hörnet av korsningen mellan Hamngatan och Herrgårdsgatan utfördes år 2012 en schaktningsövervakning. Inga kulturlager påträffades och fyllnadsmassorna bestod endast av modernt material (Alström, 2012) (se figur 4).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att i förekommande fall undersöka och dokumentera de fornlämningar som framkom vid schaktningen. Målgrupper för schaktningsövervakningen var primärt Länsstyrelsen och Arboga Vatten och Avlopp AB.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

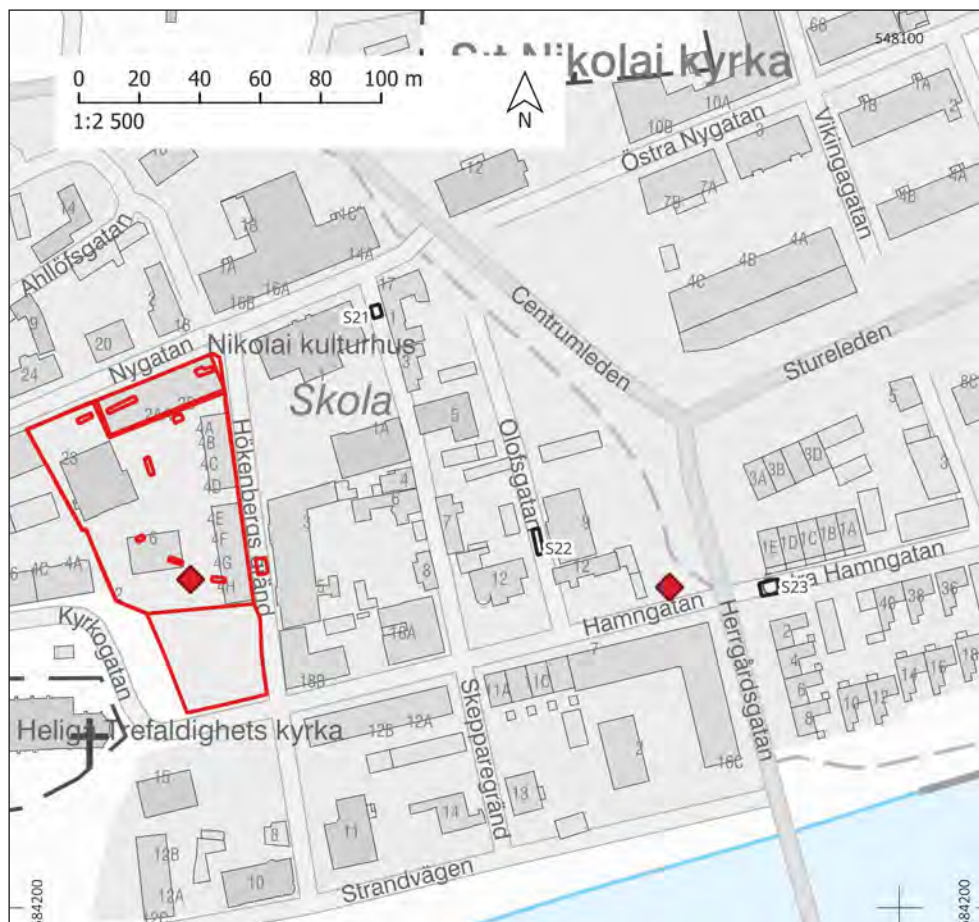
Under hela schaktningsarbetet närvarande en arkeolog. Schakten grävdes skiktvis ned till önskat djup. I de fall arkeologiska lämningar framkom undersöktes de innan arbetet med grävmaskin återupptogs. Anläggningarna undersöktes genom att handgrävas.

Den löpande fältdokumentationen gjorde i det digitala dokumentationsverktyget Arkeo, där även majoriteten av fotografierna lagrades under fältfasen. Resterande fotografier togs med mobiltelefon. Arbetet dokumenterades löpande och inmätning av schaktet gjordes manuellt mot utskrivet kartmaterial, vilket sedan digitaliserades i QGIS 3.28.4.

I de fall anläggningarna var fyndförande togs fynden tillvara och deras fyndkontext noterades. Arbetet startade i Skeppargränd och fortsatte i Olofsgatan för att avslutas där Östra hamngatan tar vid Herrgårdsgatan.

RESULTAT OCH TOLKNING

Figur 4. Schaktplan med ovan nämnda, tidigare, arkeologiska undersökningar markerade med rött (KMR). Schakten är markerade i svart. Skala 1:2 500.

Schakten

Totalt grävdes tre schakt (S21, S22, S23), med varierande storlek och djup. Schakt 21 mätte 4×3 meter och grävdes till ett djup av 1,85 meter. Schaktet hade en översta yta av asfalt, följd av ett lager påfört grus. Vid grävningen konstaterades att större delen av ytan sedan tidigare var störd, och endast små rester av det ursprungliga stadslagret kunde identifieras i det omrörda fyllnadsmaterialet. Följaktligen påträffades inte vare sig arkeologiska kontexter eller fynd.

Schakt 22 var större, med måtten 8×3,4 meter och ett djup på 2,5 meter. Under asfalten följde ett 0,4 meter djupt lager med grus. Övervägande delen av schaktet bestod av påfyllnadslager från tidigare markarbeten. Fjärrvärmelningar, vattenledningar och elkablar hade tidigare dragits ner i området, och vid botten påträffades en vattenledning av Höganäsrör, vilken hade lagts i leran och täckts med samma material. I schaktet påträffades tre arkeologiska kontexter i schaktets västra del (A3, A4 och A9).

I schakt 23, som mätte 6×4 meter, hade majoriteten av schaktytan redan grävts till det önskade schaktdjupet. Under asfalten fanns ett bärlager på 0,6 meter och 0,4 meter fyllnadsgrus. Under fyllnadsgruset fanns i de redan grävda delarna fyllnadsmaterialet av finkornigt blandmaterial som lagts på de gamla vattenledningarna av Höganäsrör. Den västra delen av schaktet hade dock grävts för sentida spillvattenledningar. De löpte i nordsydlig riktning i schaktets västra del som således bara bestod av modernt fyllnadsmaterial. I den södra delen påträffades rester av arkeologiska lager (A12 och A18) och en syllstensrad (A17).

De arkeologiska objekten

I schakt 22 återfanns ett smalt stråk av ett kulturlager (A3) i schaktets västra del. Lagret mätte 6×0,6 meter i nordsydlig riktning och bestod av brun, lerig silt med rikliga mängder träflis och småsten. Lagrets djup varierade från 0,3 till 0,55 meter. Som ytligast tog lagret tog vid på 0,4 meters djup och kunde under fjärrvärmeledningarna skönjas på 0,8 meter djup. Skiktet med flis var 0,1–0,2 meter djupt. Blandat genom lagret hittades tegelbitar och obränt djurben. Delar av en trefotsgryta med gulgrön glasyr på insidan påträffades spridda i norra delen av lagret. Utsidan var oglaserad med koncentriska räfflor längs mynningsranden. Installationen av fjärrvärme hade dock påverkat lagrets bevarandegrad genom hela den östra delen av schaktet. Under lager A3 fanns ett 0,1 meter djupt lager av brungrå lera (A4) med små kolfragment och småsten som sträckte sig över samma utbredning som lager A3. Lagret bestod av samma grå lera som undergrunden utgörs av. I lager A4 fanns ett 0,1 meter i diameter stort störhål. Fyllningen bestod av brun silt med rikliga mängder träflis, alltså mycket lik lager A3. Störhålet framträdde inte i lager A3 men var väl synligt i lager A4.

Såväl lager A3 och A4 går in i den västra schaktväggen och fortsätter mycket sannolikt in under den yta som i dag utgörs av tomter.

I delar av schakt 23 påträffades ytterligare ett lager (A12) som tog vid på 0,8 meters djup. Lagret utgjordes av svartgrå, siltig lera, med rikliga inslag av tegel och obränt ben. Lagret var 0,6 meter djupt med ett 0,1 meter tjockt skikt av mörkgrå fyllning överst. Vidare påträffades glaserat rödgods, blågrönt fönsterglas och spikar genom hela detta lager. I botten av lager A12 framkom även en syllstensrad (A17), bestående av stenar mellan 0,25 och 0,60 meter stora, som löpte i östvästlig riktning, med svag lutning mot öster. Mitt i raden återfanns ett dubbelt skikt av stenar. Vinkelrätt mot syllstensraden påträffades även en innervägssyll som fortsatte in i den södra schaktväggen. Ovanpå denna syllstensrad, i den östra delen av schaktet, hittades dåligt bevarade delar av ett trägolv (A18). Inga fynd påträffades i ovan, eller i golvlagret. Direkt under golvlagret påträffades en grop (A19), fylld med stenar som var mellan 0,3 och 0,7 meter stora. Gropens djup var minst 1,4 meter och den hade inga tydliga nedgrävningskanter eller tydlig botten. Möjligen rör det sig om en naturlig sänka som fyllts med sten och jordmassor då grunden till byggnaden lades.

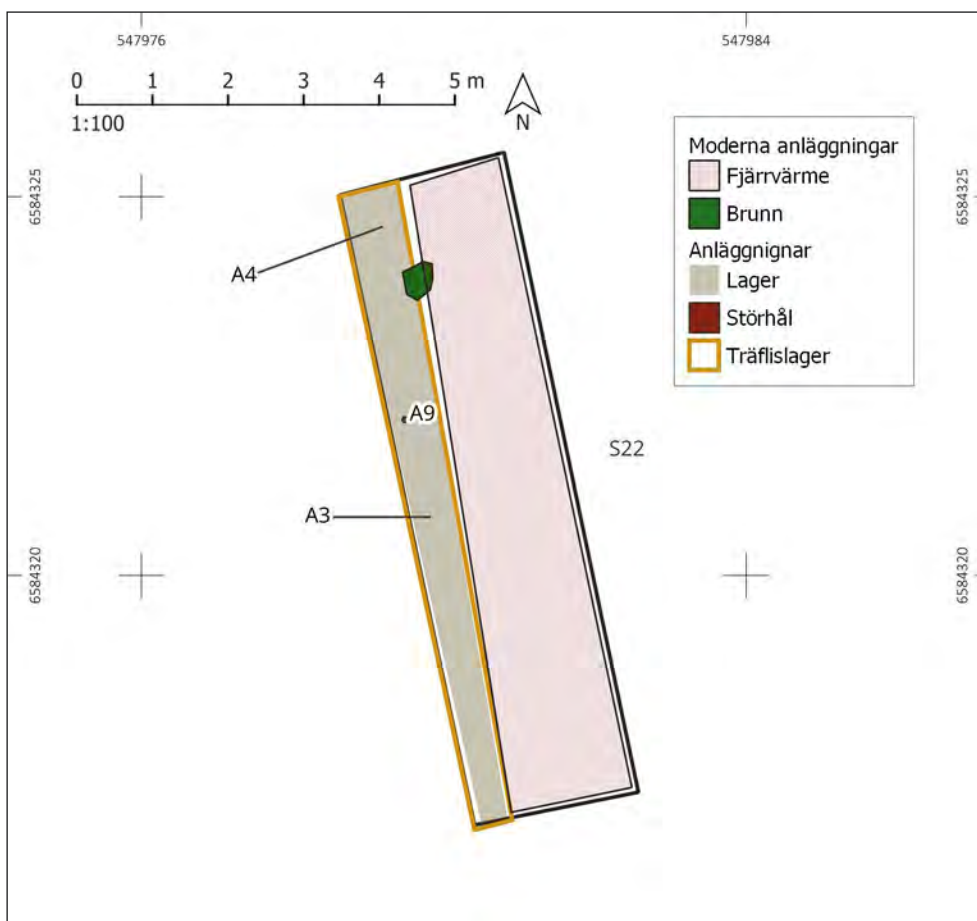

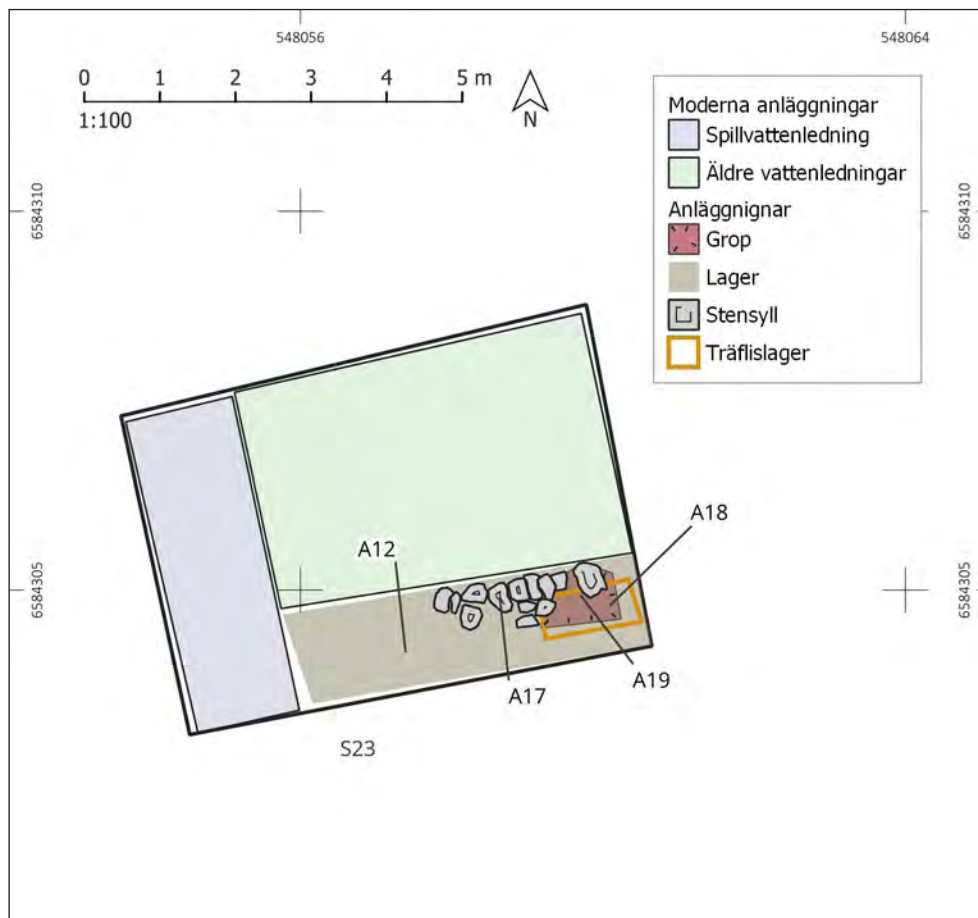
Figur 5. Norra schaktkanten i S22.
Foto från söder.

Figur 6. Plan med anläggningar i schakt 22.
Skala 1:100.

Figur 7. Delar av trefotsgrötan från lager A3.

Figur 8. Plan med anläggningar i schakt 23. Skala 1:100.

I nivå med syllstensraden påträffades knappt 50 bitar av rödgods, mestadels skärvor av fat. Vissa skärvor var grönglaserade på in- och utsidan. Ett fåtal skärvor med engobe och hemring påträffades. Kritpipsdelar, spikar och en nyckel hittades också spridd över ytan. Fynden härrör från 1600-tal till 1700-tal, med tyngdpunkt i 1700-tal. Fynden kom genom hela lager A12, men företrädesvis i nivå med syllstensraden. Det förefaller vara sekundärt deponerade sopor som lämnats på platsen innan huset revs och tomten omdanades för att bredda vägen.

Figur 9. Blandat fyndmaterial från schakt 23.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

---

Fältfasen följde i stort undersökningsplanen och inga avsteg gjordes under löpande fältarbete. I väntan på besked om ytterligare schakt skulle komma att behöva öppnas blev ärendet vilande i nästan två år. Den utdragna processen medförde att rapporten inte färdigställdes inom den uppsatta tidsplanen.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Västmanland
Kommun	Arboga
Landskap	Västmanland
Socken	Arboga stad
Lämningsnummer	L2004:3307
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	Historisk tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2022-06-17
Länsstyrelsens diarienummer	431-1881-2022
Ärendenummer i Fornreg	202201671
Arkeologgruppens projektnummer	P22040
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Tobias Vinoy, Erica Strengbom
Undersökningstid	År-månad-dag till år-månad-dag (2022-07-04 till 2022-09-27)
Undersökt yta	59 m ²
Inmätningsteknik	Manuell
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan RAK-id: J133-10G7a64, Bladnamn Arboga, 10G7a64 Koordinater 6584394 547926
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Som ovan.
Fynd	Inga fynd tillvaratogs.

REFERENSER

Tryckta källor

- Alström, U., 2012. *Schaktning för dagvattenbrunnar i Arboga, Västerås*: Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2012:83.
- Nordström, A. 2015. *Odling och bebyggelse i det tidigmoderna Arbogas utkant*, Statens historiska museer. Arkeologiska uppdragsverksamheten. Rapport 2015:49.
- Oldén, G. 2000. *Arboga stadskärna. Bebyggelsehistoria och byggnadsordning*, Arboga. Arboga kommun. Red. Per Granlund.
- Spjuth, O. 2022. *Gropgården - Två tidmoderna hus i Arboga, Västerås*. Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2022:77.
- Spjuth, O. 2023. *Kavelbro från 1600-talet i Hökenbergs gränd, Arboga, Västerås*. Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2023:73.
- Strengbom, E. 2017. *Stenkällare vid Medborgarhuset i Arboga, Örebro*. Arkeologgruppen AB. Rapport 2017:41.
- Strengbom, E. 2023. *Schakt genom Klossputten i Arboga, Örebro*. Arkeologgruppen AB Rapport 2023:38.

Kartor och arkivmaterial

LANTMÄTERISTYRELSEN (LMS)

1660 Arboga stad, grundritning och renovering, akt: T3-1:2

1771 Grundritning Arboga stad, akt: T3-1:14

RIKETS ALLMÄNNA KARTVERKS ARKIV (RAK)

1964. Ekonomiska kartan, akt: J133-10G7a64

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1. Översiktskarta med platsen för schaktingsövervakningen markerad med grå cirkel. Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.
- Figur 2. Centrala delarna av Arboga med lämningar ur Kulturmiljöregistret (KMR). Undersökningsområdena markerade med svart rektangel. Skala 1:5 000.
- Figur 3. Utsnitt av karta över Arboga från år 1751 (LMS T3-1:14) med dagens vägnät digitaliserat. De tre schakten markerade i svart. I skala 1:2 500.
- Figur 4. Schaktplan med ovan nämnda tidigare arkeologiska undersökningar markerade med rött (KMR) Schakten i svart. Skala 1:2 500.
- Figur 5. Norra schaktkanten i S22. Foto från söder.
- Figur 6. Plan med anläggningar i schakt 22. Skala 1:100.
- Figur 7. Delar av trefotsgrötan från lager A3.
- Figur 8. Plan med anläggningar i schakt 23. Skala 1:100.
- Figur 9. Blandat fyndmaterial från schakt 23.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

- Bilaga 1. Schakttabell
- Bilaga 2. Anläggningstabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Längd/m	Bredd/m	Djup/m	Beskrivning
21	4	3	1,9	Asfalt följt av grus. I princip hela ytan är sedan tidigare grävd. Möjligen fanns en liten del av stadslagret men då i form av fyllnadsmaterial
22	8	4	2,5	Asfalt följt av 0,4 m grus. I vissa partier följde lager A3. Övervägande delen av schaktet bestod dock av påfyllnadslager. Fjärrvärme, vattenledningar och elkablar har lagts ned. I botten vattenledning av höganäsrör. Denna hade lagts i leran och sedan täckt av sammaclermaterial.
23	6	4	2	Västra delen utelsutande modernt fyllnadsmaterial. Östra delen bestod av modern fyllnadsmaterial ned till 1 meter. I södra delen stråk av kulturlager på 1 m djup. I norra delen tidigare grävt för vattenledning.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Längd/m	Bredd/m	Djup/m	Beskrivning
A3	Lager	6	0,6	0,3-0,5	<p>Brun lerig silt med rikliga mängder träflisor. Inslag av småsten. I vissa partier är träflisorna större och ligger plant och utgör sannolikt en påströdd vägbelläggning. Två bitar glaserad tegel, del av underkåke från får/get och andra mindre delar av obränt ben.</p> <p>I stora delar har lagret till viss del grävts bort i samband med att det lagts ned fjärrvärme. Som ytligast ligger lagret 0,4 m under asfalt, under fjärrvärmeledningen är djupet 0,8 m. Inslag av tegel.</p> <p>Lagret fanns företrädesvis i västra delen av schaktet.</p> <p>Dess utbredning mot väster är större än schaktet och går mycket sannolikt in under tomterna.</p> <p>Ovan vattenledningen fanns inga spår av lagret dock kunde det i västra schaktkanten skönjas, dock grävdes denna del djupare då brunnen kom att placeras i sydvästra hörnet av schaktet.</p>
A4	Lager	6	0,6	0,1	<p>Brungrå lera med vissa inslag av småsten och små kolfragment. Vilar på grå lera. Samma utbredning som lager 3.</p>
A9	Störphål	0,1 diam		0,2	<p>Brun silt med rikliga mängder träflisor. Ingen egentlig nedgrävning utan stolpen förefaller nedtryckt i lager 4. Kunde inte noteras i lager 3.</p>
A12	Lager	3,2	1,2	0,25	<p>Svartgrå siltig lera. Lagret tar vid 0,8 meter ned. Översta, 0,1 m aningen grå och mörkare. De nedre 0,15 m är brunare. Rikliga inslag av tegel och obränt ben. Förekomst av glaserad tegel, blågrönt fönsterglas och spikar. Mot botten, där A17, möter påträffades majoriteten av fynden.</p>
A17	Syll	2,6	0,4	0,25	<p>Syllsten bestående av stenar i storlek 0,25 till 0,60 meter stora. Svagt sluttande åt öst i likhet likhet med lager 12. I mitten av raden, där även syllsten till innervägg finns, dubbelt skikt av sten. Tar vis på 1,4 meter djup.</p>
A18	Golv	1	1	0,05	<p>Träggolv, dåligt bevarat och omöjligt att få upp större delar. Dock tydligt. Endast närvarande i östra delen av huset.</p>
A19	Grop	1	1	0,4	<p>Direkt under trägolvet i öster. Fyllt med stenar, 0,3 till 0,7 meter stora. Börjar på 1,4 m djup. djup är minimum. ned till 1,8. Ingen tydlig nedgrävning. Naturlig sänka som fyllts med sten som grund för hus?</p>

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:30

